

Представництво
Президента України
в Автономній Республіці Крим

КРИМСЬКА
ПЛАТФОРМА

**ДЕНЬ СПРОТИВУ
ОКУПАЦІЇ АВТОНОМНОЇ
РЕСПУБЛІКИ КРИМ ТА
МІСТА СЕВАСТОПОЛЯ:
поради щодо комунікації та
висвітлення цього дня**

Війна Росії проти України розпочалась з окупації Криму – 12 років тому

У лютому 2014 року Росія розпочала військову операцію із захоплення Криму, використовуючи регулярні підрозділи Збройних сил РФ. Жителі Кримського півострова не скорилися та не прийняли окупантів. 26 лютого 2014 року біля будівлі Верховної Ради Автономної Республіки Крим зібралися тисячі людей – кримські татари, українці та представники інших національностей. Вони виступали за збереження територіальної цілісності України та проти організації позачергової сесії кримського парламенту, яку 25 лютого 2014 року закликали скликати проросійські активісти. Останні вимагали винести на сесію розгляд питання щодо проведення так званого “референдуму за незалежність Криму”, проте завдяки багатотисячному мітингу громадян вдалося не допустити позачергового засідання парламенту.

Однак за добу після цього мітингу Росія перейшла до відкритої силової фази: озброєні військові без розпізнавальних знаків захопили будівлі парламенту та уряду Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, почали блокувати українські військові частини, аеропорти й сухопутні шляхи сполучення з материковою частиною України. 25 березня російські збройні формування захопили останній підрозділ Військово-Морських Сил України в Криму, на якому майорів український прапор, – тральник “Черкаси”.

Українським законодавством датою початку збройної агресії Російської Федерації проти України визначено 20 лютого 2014 року. Міжнародні організації визнають факт цієї агресії та незаконність окупації Кримського півострову.

26 лютого набув особливого значення як день відкритого спротиву російській окупації Криму, що триває й досі, ставши точкою відліку громадянського опору на півострові. Жителі Криму чинять спротив різними способами: від мирної громадської активності до участі у захисті України на передовій чи у тилу ворога. Цей день нагадує про неперервну боротьбу за звільнення Криму від російських загарбників.

Детальніше можна прочитати за покликанням: <https://rusaggression.gov.ua/ua/vid-stup-ahresora-pid-tyskom-hromadskosti-a26b7c4b1758f3a977ad816f66ccffe8.html>

Державна політика щодо відзначення Дня спротиву окупації Криму

У 2020 році Президент України Володимир Зеленський затвердив Указ №58/2020, яким встановив 26 лютого День спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

З 2021 року на державному рівні реалізується ряд заходів, а також розробляється візуальна айдентика цього дня та забезпечується інформаційне висвітлення різних форм спротиву тимчасової окупації території України..

26 лютого 2026 року в Україні відзначатимуть 12 років спротиву окупації Криму та початку війни, яку розгорнула Росія проти України.

Що варто пам'ятати в межах комунікації цього дня

- Саме з окупації Криму 12 років тому розпочалась збройна агресія Росії проти України.
- Так званий “референдум” у Криму є незаконним та не має жодних правових наслідків. Рішенням ЄСПЛ від 25 червня 2024 року у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» суд підтвердив, що Росія здійснювала ефективний військовий контроль над півостровом, що означає, що усі подальші дії держави-агресорки, у тому числі організацію та проведення так законного “референдуму” відбувались під контролем російських військових та з порушенням Конституції України. Недійсність “референдуму” також підтвердила Генеральна Асамблея ООН.

- Міжнародні норми однозначні: окупація Криму є незаконною. Генеральна Асамблея ООН, ОБСЄ, Рада Європи, ЄС та інші інституції підтвердили політику невизнання спроби окупації Криму. Щороку ухвалюються рішення та заяви, які одноставно зазначають, Кримський півострів є частиною суверенної території України та засуджують його окупацію Росією. Жодна держава не має права змінювати кордони силою. Дотримання міжнародного права підтримує демократичний світ і забезпечує світовий порядок на засадах мирного співробітництва.
- Крим під окупацією – територія системних порушень прав людини. У Криму зафіксовані тортури, насильницькі зникнення, політичні переслідування, утиски журналістів, активістів, етнічних українців і кримських татар. Кримські татари – корінний народ, що зазнає цілеспрямованих репресій. Росія проводить політику русифікації, заборони Меджлісу, витіснення кримськотатарської мови та культури, що є формою системної дискримінації.
- Після початку окупації у 2014 році на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя окупаційна адміністрація РФ запровадила так звані російські “стандарти освіти”. Головним наслідком стало те, що можливості навчатися українською та кримськотатарською мовами різко скоротили, а школу перетворили на інструмент нав’язування російської ідентичності. З 2022 року ця практика лише посилюється та розширюється. Так, лише за останній рік у школах ввели воєнізовані ігри та уроки “патріотичного виховання”, під час яких дітей вчать поводженню зі зброєю, збору, наприклад, безпілотних літальних апаратів. Ці уроки не є лише “теорією”, оскільки до них залучають безпосередньо російських військових. Крім того, окупаційна “адміністрація” суттєво розширила і продовжує розширювати мережу юнацьких воєнізованих формувань, які взаємодіють зі структурами російської армії та у такий спосіб готують юнаків до служби.
- Російська окупаційна адміністрація роками послідовно витісняє Православну церкву України з релігійного життя Криму. Після того як 11 березня 2014 року архієрейський собор Київського патріархату засудив окупацію та благословив українських військових і народ на захист держави, ставлення до ПЦУ визначалося саме як до структури, що не визнає так звану окупаційну “адміністрацію”. Після цього почався тиск на релігійних діячів, наприклад, у митрополита Климента спалили будинок, його самого затримували, духовенство намагалися вербувати, викликали на “бесіди” і прямо говорили, що діяльність громад “небажана”. У 2014 році окупанти почали захоплювати храми ПЦУ та передавати їх структурам Московського патріархату. У листопаді 2023 року Митрополит Сімферопольський і Кримський Климент заявив, що Кримська єпархія Православної церкви України в умовах спочатку окупації Криму, а потім повномасштабного вторгнення Росії фактично припинила діяльність. Так, у 2024 році Кримська єпархія Православної церкви України призупинила свою роботу на території Кримського півострову внаслідок фізичного знищення окупантами останнього українського храму в Криму — Хрестовоздвиженського храму Православної церкви України у Євпаторії та демонтаж купола Кафедрального собору святих рівноапостольних князя Володимира та княгині Ольги у Сімферополі.

- Станом на початок лютого 2026 року на території Кримського півострова піддаються політиці судових переслідувань 284 людини, із яких 159 – кримські татари. Росія фабрикує кримінальні справи й виносить вирoki без жодних доказів – на цьому постійно наголошують правозахисники та захисники політв'язнених. Окрім того, окупаційні адміністрації чинять тиск на політв'язнів, тримають їх у незадовільних умовах, замовчують їхній реальний стан та не надають їм медичну допомогу. Через це у політв'язнів системно погіршується стан здоров'я. Наприклад, у Тофіка Абдулгазієва, засудженого на 12 років, в ув'язненні діагностували пухлину головного мозку та туберкульоз легень, що прямо загрожує його життю. Іншому політв'язню – Амету Сулейманову окупанти роками не проводять необхідну операцію на серці.
- Після 2022 року окупанти посилили переслідування за спротив окупації. Підставою для обшуків, затримань і подальшого ув'язнення може стати будь-який прояв проукраїнської позиції. Силовики приходять до людей через коментарі на підтримку України в соціальних мережах або навіть через використання жовто-блакитних смайликів. Такі дії окупаційна влада трактує як “екстремізм” чи “дискредитацію армії РФ”, «державну зраду». Наприклад, Галину Довгополу – одну з найстарших кримських політв'язнених – засудили до 12 років колонії загального режиму за нібито “державну зраду” та “співпрацю з українською розвідкою”. А правозахисницю та журналістку Ірину Данилович незаконно засудили за нібито зберігання вибухового пристрою. Подібних історій сотні. Актуальною також залишається практика утримання осіб інкомунікадо без висунення їм формальних обвинувачень.
- Окупований Крим перетворено на військову базу для агресії проти України. З території півострова російська армія завдає системних ракетних ударів по мирних містах України, півострів став логістичним вузлом, який використовується збройними силами РФ для ведення бойових дій на півдні України. Деокупація Криму – це питання не лише територіальної цілісності, а й безпеки всієї України та регіону Чорного моря.
- Окупація призвела до економічної деградації Криму. Півострів опинився в міжнародній ізоляції через санкції, втратив туристичну привабливість, інфраструктура руйнується без належного фінансування. Керченський міст не вирішив логістичних проблем, а лише посилив мілітаризацію регіону. Економіка Криму фактично перетворена на економіку військового гарнізону.
- Українці єдині у бажанні деокупації Криму. Повернення Криму можливе, коли ми будемо єдині. Крим – це не лише питання півострова, це питання безпеки всієї України. Поки Крим окупований, під загрозою Одеса, Миколаїв, Херсон. Поки в Криму російські бази – вони загрожують всьому Причорномор'ю. Деокупація Криму критична для відновлення суверенітету України, повернення контролю над морськими кордонами та забезпечення довгострокової безпеки всіх регіонів країни.
- На Кримському півострові залишається чимало людей, які чекають на деокупацію Силами оборони та вірять у звільнення півострова від окупантів. Жителі Криму є заручниками російської окупації.

- У 2021 році за ініціативою Президента України створено Кримську платформу – міжнародний механізм сприяння деокупації півострова, який об'єднує лідерів країн навколо теми Криму. Рішення Кримської платформи включають узгоджені кроки партнерів, а не загальні заяви. Серед цих кроків – синхронізація санкцій, розробка інструментів протидії окупації, притягнення винних до відповідальності, підтримка гуманітарних треків і документування злочинів. Україна щороку працює над розширенням кола учасників Кримської платформи, особливо з-поміж країн Африки, Азії та Латинської Америки, аби привернути увагу до теми Криму, донести правду про окупацію та розвіяти російські нарративи про Кримський півострів у цих регіонах.
- Питання Криму – це не “територіальний спір”, а питання міжнародного права, прав людини та регіональної безпеки. Позиція Президента України щодо Криму чітка та непохитна – Україна не визнає Крим російським ні “де-факто”, ні “де-юре”. Мир, у якому Крим “відкладають” або “виносять за дужки”, не є стабільним: він винагороджує агресора і підвищує ризик нових атак – як проти України, так і проти інших держав.
- Україна також напрацьовує кроки після деокупації півострова. Зокрема, за дорученням Президента України Володимира Зеленського на базі Представництва Президента України в АР Крим спеціальна робоча група розробила пропозиції щодо першочергових кроків держави після деокупації Криму, які дозволять реалізувати реінтеграцію та стабільний розвиток території півострова і його жителів, закладають фундамент для відновлення розбудови соціально-економічного потенціалу.

Висвітлюючи тему Криму важливо правильно використовувати терміни: коректно казати “тимчасова окупація Криму”, а не “анексія”. У березні 2014 року Росія за допомогою військ встановила контроль над Кримом і Севастополем, що стало актом агресії проти України та початком війни. Оскільки окупація означає встановлення контролю над територією, правильно також говорити, що “Росія здійснила окупацію Кримського півострова, яка не визнається міжнародною спільнотою”.

Основні міфи про Кримський півострів

Важливою частиною російської окупації Криму є нав'язування жителям півострова вигідних Росії нарративів і міфів. Вони базуються на перекрученні історії півострова та виправданні злочинів окупаційного режиму проти українців і кримських татар. Нижче наведено три основні міфи, які Росія використовує для легітимізації окупації Криму.

Міф №1. Жителі Криму не чинили спротиву окупації, усе відбулося мирно і “без жодної краплі крові”

Це один із ключових пропагандистських міфів Росії про окупацію Криму. Насправді ж спротив на півострові розпочався з перших днів. Зокрема, 26 лютого 2014 року від 5 до 10 тисяч жителів півострова зібралися біля будівлі Верховної Ради Криму в Сімферополі, аби відстояти територіальну цілісність України. Тоді ж дня паралельно з проукраїнським організували й проросійський мітинг. Згодом між ними сталися сутички, внаслідок яких загинули двоє людей.

Це один із ключових пропагандистських міфів Росії про окупацію Криму. Насправді ж спротив на півострові розпочався з перших днів. Зокрема, 26 лютого 2014 року від 5 до 10 тисяч жителів півострова зібралися біля будівлі Верховної Ради Криму в Сімферополі, аби відстояти територіальну цілісність України. Тоді ж дня паралельно з проукраїнським організували й проросійський мітинг. Згодом між ними сталися сутички, внаслідок яких загинули двоє людей.

Після 26 лютого продовжилися поодинокі мітинги. Так, у березні 2014 року росіяни вбили активіста Решата Аметова, який вийшов на одиничний пікет на головну площу Сімферополя. Також під час штурму Сімферопольського фотограмметричного центру росіяни розстріляли українського військового топографа Сергія Кокуріна, який тоді перебував на роботі. Його вважають першим загиблим в російсько-українській війні.

Після окупації російська адміністрація не лише замовчувала цей спротив, а й почала переслідування його учасників. Дев'ятьох кримських татар звинуватили в нібито “організації масових заворушень” 26 лютого. Пізніше цей епізод став підставою для так званої “справи 26 лютого”.

Усі наступні 12 років окупації Росія лиш нарощувала репресивну машину в Криму: людей переслідують та арештовують за їхнє віросповідання, проукраїнську позицію. Лише зараз відомо про понад 200 політв'язнів, яких Росія незаконно ув'язнила за сфабрикованими справами.

Тож твердження про окупацію без “спротиву та жодної краплі крові” – відверта маніпуляція, яка ігнорує як масовий громадянський спротив, так і конкретні людські жертви.

Міф №2. Жителі Криму нібито висловилися за приєднання до Росії на “референдумі”

Насправді процес, який Росія провела 16 березня 2014 року і назвала “референдумом” не мав нічого спільного з демократією або правом та був незаконним. На момент його проведення Крим уже був окупований російськими військами, які контролювали адміністративні будівлі. Тобто на півострові не залишилося жодних легітимних органів влади, які могли б законно ініціювати чи організувати референдум.

До того ж на той момент в Україні взагалі не існувало чинного закону про місцеві референдуми. А згідно зі статтею 73 Конституції України, питання про зміну території держави може вирішуватися виключно на всеукраїнському референдумі.

Так званий “референдум” в Криму був незаконним і з погляду міжнародного права. Його не визнали ні Генеральна Асамблея ООН, ні ОБСЄ. Також є численні свідчення, що до голосування залучали громадян Російської Федерації, яких спеціально завозили на півострів. За таких умов говорити про “вільне волевиявлення” або реальне бажання жителів Кримського півострова приєднатися до Росії неможливо.

Міф №3. Микита Хрущов “подарував” Крим Україні

Теза про “подарунок” Криму Україні є ще одним інструментом російської пропаганди, який використовується для виправдання окупації 2014 року. Проте вона не має нічого спільного з історичною реальністю.

Передача Криму зі складу РРФСР до Української РСР у 1954 році не була одноосібним рішенням Микити Хрущова і “подарунком”. Це було колегіальне рішення керівництва СРСР, обумовлене об’єктивними економічними та географічними чинниками.

Після Другої світової війни та депортації кримських татар у 1944 році півострів перебував у глибокій економічній і демографічній кризі. Крим географічно з’єднаний саме з материковою Україною, а не з Росією, і був більш економічно інтегрований у господарський комплекс УРСР.

Водопостачання півострова можливо було налагодити виключно від Дніпра через Північно-Кримський канал, електропостачання йшло з української енергосистеми, основні транспортні шляхи проходили через материкову Україну.

Передача Криму до складу УРСР стала практичним рішенням щодо управління територією, яка була природно зв’язана з економікою радянської України. В умовах єдиної держави СРСР це питання розглядалося як внутрішня адміністративна зміна, а не як перерозподіл суверенних територій.

Тож передача Криму до складу УРСР була раціональним управлінським рішенням у межах СРСР, а не “подарунком”. Відтоді півострів перебував у складі УРСР, а з 1991 року – став частиною незалежної України.

Росія у 2014 році незаконно окупувала Крим, порушивши міжнародно визнані кордони України. Ці кордони Російська Федерація сама офіційно визнавала після розпаду СРСР, укладаючи з Україною двосторонні договори як з окремою суверенною державою. Саме тому формулювання про “возз’єднання Криму з Росією” є неприйнятним. Воно створює ілюзію “історичної справедливості” й замовчує факт збройної агресії та тимчасової окупації.

Міф №4. Росія має на Крим “історичне право”

Це один із найбільш повторюваних наративів російської пропаганди. Саме тезою про “історичне право” Кремль намагається пояснити окупацію українського Криму. Однак насправді цей наратив ігнорує тисячолітню історію Криму ще до появи там Російської імперії та замовчує, що Росія щоразу намагалась встановити контроль над півостровом силою.

Протягом століть на півострові жили різні народи. З восьмого століття до нашої ери в степах Криму були киммерійці, скіфи, а згодом сармати й алани. У різні періоди тут також мешкали таври, готи, вірмени, генуезці. Понад три століття степи та передгір’я займала підлегла Османській імперії держава — Кримський ханат. Водночас російська імперія ще тоді почала зазіхати на Кримський півострів, на якому сформувалися й проживають понині корінні народи: кримські татари, караїми та кримчаки.

Вперше армія російської імперії окупувала Крим ще у 1770-х роках, а згодом — у 1783 році імператриця Катерина II видала маніфест про “приєднання” Криму. Тоді півострів юридично включили до складу Російської імперії. Після цього почалися перейменування міст і політика зміни населення, яку сьогодні наслідуює вже сучасна Росія.

У січні 1918 року російська імперія вдруге захопила Крим і знищила Кримську Демократичну Республіку. Уже у квітні українські війська під керівництвом Петра Болбочана звільнили півострів від більшовиків. Наступного разу — у 1921 році Росія знову встановила свою владу на півострові.

Окупація Кримського півострова у 2014 році стала черговою в його історії. Загалом Російська імперія контролювала Кримський півострів спершу 134 року — з 1783 року по 1917 року. Потім з 1921 року до 1941 — ще 20 років, після німецької окупації з 1944 до 1953 рік та з 2014 року і понині. Усього це становить понад 170 років. Водночас, якщо співвіднести ці періоди з усією відомою історією півострова, що налічує понад 3,2 тисячі років, стає очевидно: російське панування є лише відносно коротким епізодом у тривалій історії Криму. Протягом століть Росія послідовно прагнула встановити контроль над півостровом, який історично не належав їй.

Просимо застосовувати цей документ в офіційній комунікації до Дня спротиву окупації Криму

Більше меседжів для використання в комунікації щодо питань деокупації та реінтеграції Кримського півострова: <https://cutt.ly/qtQfUflv>

Візуальна айдентика Дня спротиву окупації Криму у 2026 році: <https://cutt.ly/utQg-pUXG>

Представництво
Президента України
в Автономній Республіці Крим

КРИМСЬКА
ПЛАТФОРМА

КЛЮЧОВІ МЕСЕДЖІ ПРО КРИМ: ЩО ВАРТО ЗНАТИ КОЖНОМУ

Пропонований документ є набором комунікаційних меседжів, створених для використання державними службовцями, народними депутатами, медійниками, правозахисниками, громадськими діячами тощо. З огляду на справедливі очікування українців щодо якнайшвидшої деокупації півострова та актуалізацію теми Криму у суспільно-політичному дискурсі, меседжі покликані мінімізувати дезінформацію, маніпуляцію та інші шкідливі для Української держави впливи. Певною мірою цей документ формуватиме уявлення про український Крим, його місце та роль, зокрема у майбутньому. Наведені нижче меседжі пропонується використовувати у внутрішньоукраїнському суспільно-політичному дискурсі. Документ застосовуватиметься у комунікації із фаховим середовищем та широкими верствами населення як на вільній, так і на тимчасово окупованій території України, насамперед у Криму (для міжнародної спільноти див. англomовну версію документа). Повністю документ не може бути оприлюднений, натомість пропонується використовувати окремі меседжі залежно від потреб.

Шлях до перемоги лежить через деокупацію Криму

- 01.** Мир, у якому Крим “відкладають” або “виносять за дужки”, не є стабільним: він винагороджує агресора і підвищує ризик нових атак – як проти України, так і проти інших держав.
- 02.** Українці єдині у бажанні звільнення та деокупації Криму. Наша єдність, як запорука перемоги також проявляється в цьому прагненні, більшість українських громадян вважає питання деокупації Криму особистим пріоритетом. Повернення Криму можливе, коли ми будемо єдині у своїх візіях.
- 03.** Збройна агресія російської федерації проти України розпочалася 20 лютого 2014 року зі збройного вторгнення та подальшої окупації Криму.
- 04.** Територіальні поступки агресору не зупиняють війну – вони її продовжують. Компроміс з окупацією перетворюється на запрошення до нових атак.
- 05.** Україна залишається прихильником дипломатичних рішень, проте повномасштабна агресія РФ довела, що шлях до миру лежить через реалізацію невіддільного права держави на самооборону та звільнення всіх територій, зокрема військовим шляхом, згідно зі Статутом ООН.
- 06.** Крим є тимчасово окупованою територією України, а спроба його окупації російською федерацією не визнається міжнародним правом.
- 07.** Деокупація Криму – це передумова нової безпеки в Азово-Чорноморському регіоні: менше військових ризиків, більше прогнозованості для торгівлі та морських шляхів.

- 08.** Будь-які домовленості, що фактично легітимізують окупацію, змінюють правила гри у світі: заохочують силовий перегляд кордонів і знижують ціну порушень міжнародного права.
- 09.** Санкційний тиск міжнародної спільноти на рф працює та є одним із необхідних інструментів для якнайшвидшої деокупації Кримського півострова.
- 10.** Для України пріоритетом є людське життя: звільнення Криму – це не лише повернення територій, а насамперед порятунок наших громадян від репресій та терору окупантів.
- 11.** Питання Криму – це не “територіальний спір”, а питання міжнародного права, прав людини та регіональної безпеки; тому воно має бути частиною будь-якої рамки справедливого миру.
- 12.** Крим – це люди. Відмова від Криму означає відмову від їхніх прав.

Кримська платформа – міжнародний механізм сприяння деокупації півострова, зміцнення європейської та глобальної безпеки

13. Крим не може бути “винятком” у міжнародному праві. Якщо агресію винагороджують або “заморожують”, це руйнує правила безпеки для всіх.
14. Кримська платформа – це формат, який перетворює принцип невизнання окупації на узгоджені міжнародні рішення.
15. Рішення Кримської платформи – це узгоджені кроки партнерів, а не загальні заяви: синхронізація санкцій, обмеження для інструментів окупації, підтримка притягнення винних до відповідальності, підтримка гуманітарних треків і документування злочинів.
16. Україна працює над розширенням кола учасників Кримської платформи, особливо з-поміж країн Африки, Азії та Латинської Америки. Один із практичних сенсів Платформи – не допустити “втоми від теми” і ситуації, коли Крим зникає з порядку денного переговорів: виключення Криму з мирного процесу підриває міжнародний порядок і створює небезпечний прецедент.
17. Без європейського Криму не існує європейської України. Євроінтеграція України неможлива без деокупації Криму, адже Європа не може бути повною там, де тривають окупація, репресії та правовий вакуум.
18. Крим це тест на європейське верховенство права. Те, як Україна готується до деокупації та реінтеграції Криму, покаже, чи здатні європейські цінності – права людини, справедливість і відповідальність – працювати після війни.

Окупований Кримський півострів – постійне **джерело загроз**

- 19.** РФ перетворила окупований Крим на військову базу, а цивільне населення півострова використовує як живий щит та “гарматне м’ясо”, незаконно мобілізуючи українських громадян на війну.
- 20.** Крим використовується РФ для військових і гібридних операцій, що підвищує рівень безпекових глобальних ризиків.
- 21.** РФ використовує територію окупованого Криму для дистрибуції агресії, небезпеки та порушення міжнародного права.
- 22.** Через тимчасову окупацію Криму російська федерація суттєво обмежила свободу судноплавства у Чорному та Азовському морях.
- 23.** Російська окупація спричинила екологічну катастрофу регіонального масштабу: від нищення заповідних зон до наслідків милітаризації Чорного моря, що загрожує безпеці всього Азово-Чорноморського басейну.
- 24.** Окупація створює довгострокові загрози для свободи навігації, морської торгівлі та продовольчої/економічної безпеки в ширшому регіоні.

Наслідки окупації Криму: порушення прав людини, руйнування культурної спадщини та знищення півострова

- 25.** РФ принесла в Крим політично вмотивовані переслідування, насильницькі зникнення, вбивства, позбавлення свободи слова та віросповідання, мілітаризацію дитинства, руйнування української та кримськотатарської культурної спадщини, екологічну небезпеку.
- 26.** Громадяни України в окупованому Криму постійно зазнають утисків за свою проукраїнську позицію та піддаються політично вмотивованим переслідуванням.
- 27.** Внаслідок окупації Криму РФ корінний народ України – кримські татари – стали об'єктом переслідувань та утисків за національною ознакою з боку окупаційної адміністрації.
- 28.** Окупація Криму закриває можливості розвитку кримської молоді, звужує опції щодо вибору місця навчання та роботи, а також позбавляє відчуття безпеки і мілітаризує молодь.
- 29.** РФ системно руйнує та грабує культурну спадщину в Криму. Незаконні археологічні розкопки, знищення пам'яток культури (зокрема, Ханський палац у Бахчисараї), розміщення на них військових об'єктів та вивезення музейних колекцій – лише публічно відомі злочини РФ проти спадщини у Криму.
- 30.** Перетворення півострова на військовий полігон, а також будівництво інфраструктурних об'єктів, зокрема так званого “керченського мосту” та траси “таврида”, становить загрозу біорізноманіттю та біоценозу півострова.

- 31.** Жити в окупації – не злочин, а травма. Громадяни України під окупацією – це заручники і жертви режиму. Ті з них, хто отримали паспорт країни-агресорки під примусом, не мали вибору і змушені були це зробити.
- 32.** Громадяни України в тимчасово окупованому Криму продовжують чинити ненасильницький та законний спротив, зберігаючи українську ідентичність і зв'язок з Україною.
- 33.** Громадяни України у Криму в умовах окупації та постійних репресій чинять спротив окупантам, сприяють відновленню справедливого миру та міжнародного права.
- 34.** Порушення прав людини в тимчасово окупованому Криму зафіксовані та розглядаються міжнародними судовими інституціями, зокрема Європейським судом з прав людини та Міжнародним судом ООН.
- 35.** Освіта українською мовою в Криму системно згорнута та фактично ліквідована як повноцінна складова освітньої системи.
- 36.** РФ здійснює когнітивний терор, намагаючись стерти українську та кримськотатарську ідентичність через тотальну пропаганду та спотворення історії в освіті.
- 37.** Привласнення та вивезення культурних цінностей з кримських музеїв є системним пограбуванням, за яке Росія нестиме відповідальність у міжнародних судах.

Напередодні деокупації

- 38.** Держава відрізняє людей, які жили в окупації, від осіб, що вчиняли злочини; відповідальність – індивідуальна, за конкретні дії, із правовими гарантіями.
- 39.** Громадянам України, які проживають в окупації, слід уникати так званих “евакуацій”, які влаштовує російська армія, щоб не стати заручниками та важелем тиску на Україну.
- 40.** Громадяни рф, які незаконно переїхали в Крим за час окупації, мають добровільно залишити півострів, або вони будуть змушені покинути територію після перевірки щодо причетності до вчинення міжнародних злочинів – шляхом прийняття індивідуальних рішень та з урахуванням міжнародних стандартів.
- 41.** Сприяння становленню політики окупантів із знищення української ідентичності підриває свободу та демократію, створює перешкоди для майбутнього розвитку регіону.
- 42.** Закликаємо жителів Криму не співпрацювати з російською армією та окупаційними адміністраціями, щоб не стати співучасниками злочинів окупаційного режиму рф.

Відновлення Криму

- 43.** Підготовка до відновлення Криму здійснюється у злагодженій роботі Представництва та ряду державних органів – напрацьовано візійний документ Стратегії економічного відновлення Криму, проводяться консультації із релокованими бізнесами, всеукраїнськими та міжнародними мережами.
- 44.** Відновлення Криму після деокупації – це відновлення безпеки та прав людей, запуск державних сервісів і економіки, модернізація інфраструктури за прозорими правилами.
- 45.** Відбудова Криму після деокупації здійснюватиметься за принципом “відбудувати краще, ніж було” (“build back better”). Відновлення інфраструктури – не “як було”, а краще: енергонезалежність, водна безпека, стійкі мережі, сучасний зв’язок і кіберзахист, стандарти безпеки та якості.
- 46.** Відновлення Криму має будуватися на трьох опорах – безпеці, правах людини і економічній життєздатності, а також за принципом GESI (Gender Equality and Social Inclusion), перелаштування виробничого сектору економіки за сучасними екологічними та кліматичними стандартами.
- 47.** Україна прагне сприяти розвитку ділового середовища та інвестиційного клімату в Криму, щоб забезпечити стале економічне зростання та добробут.
- 48.** Пріоритетним аспектом є відновлення морських перевезень і морської економіки в Азово-Чорноморському регіоні.
- 49.** Екологічна безпека є частиною відновлення. Зокрема варто провести аудит шкоди довкіллю, безпечної утилізації військових/промислових ризиків, відновлення природних територій та берегової зони тощо.

- 50.** За дорученням Президента України Володимира Зеленського на базі Представництва Президента України в АР Крим спеціальна робоча група розробила пропозиції щодо першочергових кроків держави після деокупації Криму, які дозволять реалізувати реінтеграцію та стабільний розвиток території півострова і його жителів, закладають фундамент для відновлення розбудови соціально-економічного потенціалу.
- 51.** Концепція першочергових кроків реінтеграції Криму охоплює широкий спектр питань: відновлення публічної влади, притягнення до відповідальності за злочини внаслідок окупації, верифікацію окупаційних документів і рішень окупаційних судів, захист права власності, гуманітарну політику й демілітаризацію тощо.
- 52.** Відновлення української влади в Криму означає повернення до гідності, демократії та рівності перед законом, дотримання прав людини, відновлення місцевих громад, європейський розвиток.
- 53.** Як країна-кандидатка в члени ЄС, Україна послідовно впроваджує реформи, які сприяють гідному соціально-економічному життю громадян, стабільності та розвитку усіх регіонів.
- 54.** Україна прагне побудувати європейську Україну разом з Кримом, адже це забезпечення спільної безпеки, відновлення справедливості та стабільності для всіх нас.
- 55.** Україна забезпечить поетапне відновлення демократичних інституцій в Криму.
- 56.** Україна вже формує кадровий резерв для функціонування українських державних органів та інституцій, які запрацюють одразу після деокупації Криму.

- 57.** Інтеграція та відновлення Криму відбуватиметься із залученням інвестицій, в тому числі міжнародних, застосуванням екологічних підходів до відновлення, розвитку логістики з європейськими країнами. Це нові можливості для стабільного розвитку та зростання, яких у Криму досі не було. Це шанс на стабільність та право.
- 58.** Поки в окупованому Криму впроваджувалося російське безправ'я та надмірна централізація, в Україні відбулися істотні зміни, зокрема реформа децентралізації. Сьогодні будь-яка громада в Україні має достатньо повноважень та можливостей для місцевого розвитку.
- 59.** Після деокупації Криму Україна вживатиме заходів для збереження, відновлення та реставрації об'єктів культурної та історичної спадщини. А також відбудеться повернення в музеї, архіви і бібліотеки материкової частини України викрадених і вивезених до Криму колекцій.
- 60.** Україна наполягатиме на притягненні Російської Федерації до міжнародно-правової відповідальності, зокрема щодо виплати репарацій за завдані збитки. Відшкодування РФ будуть спрямовані на відбудову України, відновлення порушених прав постраждалих від агресії та відшкодування збитків.
- 61.** Життя в окупації не є злочином: держава працює з наслідками окупації, а не “карає за факт проживання”.
- 62.** Після деокупації Криму буде надана підтримка, фінансова допомога, будуть запроваджені пільги для бізнесу, відновлення та реінтеграції.
- 63.** Україна впроваджує програми підтримки для молоді з Криму.
- 64.** Встановлюватиметься перехідний період для поступового та комфортного відновлення повноцінного функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя півострова.
- 65.** Після деокупації Крим має стати важливим напрямком фінансової допомоги від держави.

Забезпечення прав, свобод та безпеки людини. Правосуддя і відновлення справедливості

- 66.** Деокупація Криму – це насамперед повернення прав і гарантій: безпечне життя, доступ до правосуддя, свобода слова, совісті та мирних зібрань, відновлення гідності.
- 67.** Громадяни України, незаконно ув'язнені окупантами в Криму з політичних мотивів, будуть звільнені з місць несвободи, отримають медичну, психологічну та іншу допомогу від держави.
- 68.** Українці розуміють, що протягом років жителі Криму змушені були виживати в російській окупації.
- 69.** Україна підтримує співпрацю та взаємодію всіх своїх регіонів для розбудови гідного та стабільного спільного майбутнього.
- 70.** Громадяни України, які внаслідок російської агресії опинилися в окупації, мають такі ж права, як і мешканці підконтрольних Україні територій.
- 71.** Мир не може будуватися на збереженні окупації. Стабільний мир можливий лише там, де працює закон, а права людини захищені державою. Без деокупації Криму мільйони людей залишаються в системі, де немає реальних гарантій прав, свободи й справедливого суду.
- 72.** Закриваючи незалежні медіа та обмежуючи доступ до правдивої інформації, РФ знищила свободу слова в Криму. Натомість тотально запустила власну пропаганду, побудовану виключно мовою ворожнечі до України. Україна здатна забезпечити свободу слова та доступ до незалежної інформації для людей в Криму. Крим – це люди. Відмова від Криму означає відмову від їхніх прав.

- 73.** Українська влада за підтримки міжнародної спільноти забезпечить справедливе розслідування злочинів, які були вчинені під час окупації.
- 74.** Відновлення справедливості включає: звільнення незаконно утримуваних, фіксацію та розслідування злочинів, механізми компенсацій, повернення майна в законний спосіб, а також відновлення культурних і освітніх прав. Відповідальність – індивідуальна, із гарантіями прав на захист, прозорими процедурами й захистом потерпілих та свідків.
- 75.** Проведення виборів у Криму після деокупації буде можливим лише після реалізації стабілізаційних та реінтеграційних заходів.
- 76.** Для втілення реінтеграційних заходів у Криму після деокупації має бути запроваджено перехідний період. Це дозволить нівелювати всі наслідки тривалої окупації.
- 77.** Громадяни України в Криму не є колаборантами лише тому, що жили й виживали в окупації.
- 78.** Громадяни України з різних регіонів нашої держави готові до повноцінної співпраці та взаємодії з українським Кримом після деокупації півострова.

Повага до різноманіття: гарантування та дотримання прав корінних народів України та національних меншин (спільнот)

- 79.** Незаконні обмеження з боку окупантів представницьких інституцій кримських татар Курултаю та Меджлісу мають бути скасовані, а механізми самоврядування – відновлені. Різноманіття Криму – це ресурс миру та розвитку, а не “тема для конфлікту”.
- 80.** Крим – дім для кримських татар, караїмів і кримчаків, корінних народів України; політика реінтеграції має враховувати мовні, культурні, релігійні та освітні потреби цих спільнот.
- 81.** Крим після деокупації знову стане місцем мирного співіснування людей різних етносів та конфесій, поглядів і переконань.
- 82.** Українська держава гарантує підтримку, збереження та розвиток національної, культурної, мовної та релігійної самобутності корінних народів України та національних спільнот.
- 83.** Кримськотатарська мова та культура – невіддільна частина культурної спадщини України, яку ми прагнемо берегти та розвивати.
- 84.** Представники корінних народів України залучатимуться до прийняття рішень щодо відновлення Криму, а також до діяльності органів публічної влади на деокупованій території.
- 85.** Важливим кроком відновлення справедливості стане деколонізація топонімії півострова – повернення населеним пунктам та географічним об’єктам їхніх історичних, зокрема кримськотатарських, назв.

ДОДАТКОВІ ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ:

Література:

1. Добірка книг про окупацію Криму та про її вплив на півострів: <http://cutt.ly/Fe4CEDNj>.
2. Добірка книг про культуру Криму <https://cutt.ly/se4CEUH8>.
3. Добірка книг про історію Криму <https://cutt.ly/ttQqzrgy>.
4. Перша у світі манга про Крим “Помах крил метелика”.
5. “Моя депортація” – Осман Аріфметов.
6. “Анексія: Острів Крим. Хроніки гібридної війни” – Тарас Березовець.
7. “Who we are: indigenous peoples and national minorities of Ukraine” (“Хто ми: корінні народи та національні меншини України”) – Ukraïner. Книжку також можна знайти кримськотатарською.
8. «За Перекопом є земля», Анастасія Левкова
9. “Книга Історія Криму. Коротка оповідь великого шляху” - Гульнара Абдулаєва
10. “Вільні голоси Криму. Історії кримських журналістів — бранців Кремля”, Олеся Яремчук, Мустафа Джемільєв, Інна Березницька, Анастасія Левкова, Олександра Єфименко, Ірина Славінська, Рустем Халіл, Євгенія Генова, Єва Райська, Марія Глушко
11. Збірка “Кримський інжир. Куреш”

Інформаційні матеріали:

1. Інтерактивний урок “Research Club. 5\75: навіщо пам’ять українцям?” – <https://cutt.ly/Ow8RasLn>.
2. Освітній матеріал “Боротися – значить жити, жити - значить боротися”. (П.Бомарше) За книгою Севгіль Мусаєвої та Аліма Алієва “Мустафа Джемільєв. Незламний” – <https://cutt.ly/lw8Rsml6>.
3. Лекція “Історія та суспільно-економічні процеси на Кримському півострові до 2014 року” – <https://cutt.ly/pw47tuDb>.
4. Лекція “Історія та суспільно-економічні процеси на Кримському півострові до 2014 року” – <https://cutt.ly/pw47tuDb>.
5. Урок для 11 класу “1944. Депортація кримських татар” – <https://cutt.ly/Ew7rFQbN>.
6. Перелік корисної літератури до навчального курсу “ProKrym: державна політика реінтеграції Криму” – <https://cutt.ly/lw47rOmD>.
7. Історії кримських політв’язнів – <https://cutt.ly/ke4CllhP>.

Художні та документальні фільми:

1. “Крим, як це було” — розповіді українських офіцерів, солдатів і матросів, які під час захоплення Криму не зрадили свою присягу на вірність народу України та продовжили виконання своїх військових обов’язків на землі, у морі та в повітрі (<https://cutt.ly/Ztb-nDDhM>).
2. “Хайтарма” (2013) — історія льотчика Амет-Хана Султана та депортації кримських татар (<https://cutt.ly/iw7y2hgL>).
3. “Чужа молитва” (2017) — історія кримськотатарської дівчини, яка рятувала єврейських дітей під час Другої світової війни (<https://cutt.ly/vw7yWZRp>).
4. “Додому” | Evge (2019) — драма про повернення кримськотатарської родини до Криму після окупації Росією (<https://cutt.ly/ew7yEdGW>).
5. “ARZU | МРІЯ” (2018) — вкрадені мрії депортованого у 1944 році покоління кримських татар (<https://cutt.ly/jw7yW01j>).
6. “Мустафа” (2016) — історія про життя дисидента, лідера кримськотатарського народу Мустафи Джемілева (<https://cutt.ly/9w7yW7fs>).
7. “Черкаси” — історія останнього українського корабля у Криму, який чинив опір і продовжував відважну боротьбу попри наступ росії.
8. “Жити щоб повернутися” — історія про національний рух кримських татар в їхній боротьбі за повернення до Криму після депортації 1944 року (<https://cutt.ly/4tbmw1Ky>).
9. “Справжня історія Криму” — документальний фільм Акіма Галімова, що розбиває фейки та історичні міфи про Крим, якими росія користується у війні проти України: (<https://youtu.be/mmGs-R4ADGY8?si=xFwoQbnSCwhYzNi4>)
10. “Позбутись непокірних. Як росіяни витіснили кримських татар” — документальний фільм-експлейнер від Ukraïner (<https://youtu.be/1S-jhNoP7oRU?si=FPEflreRNBffih1O>)

